

Hücum edənlərdən biri artıq irəli gedə bilmədiklərini görüb, əlindəki ikitiyəli xəncəri ildırım sürətlə qabağında dikəlmiş Seyid Əli İmadəddin Nəsiminin kürəyinə tərəf fırlatdı. Şairlər şairi aldığı yarıdan səndələdi, amma yıxılmadı. Şahxəndan qışqıraraq fəryad qopardı. Qəsdi törədənləri dərhal qamarlayıb tutdular. Camaat şairə tərəf gəldi. Qara Qaplan Səkmən oğlu məscidin mollasına dedi:

- Qorxulu bir şey yoxdur. Bir parça ağ gətir. Sonra Şahxəndanın üzünə baxdı:
- Bu zalım bilirmiş ki, belə bir hadisə ola bilər və yaxud olacaq, odur ki, belinə keçə bağlayıb, boş şeydi - xəncər əti heç barmaq ucu qədər də deşməyib. Şahxəndan ağlaya-ağlaya:
- Bəs, bu qan nədi? - dedi. - Sonra yerə düşmüş xəncəri götürüb baxdı: - Keçə olmasaydı, bəlkə də ürəyini zədələyəcəkdi.

Qəsdi törədənlərin əl-qollarını bağlayıb apardılar. Onlar gedərkən qışqırdılar:
- Ey kafir, bu dəfə canın qurtardı. Amma gələndə qurtarmayacaq!
Şairlər şairi yarasının ağrısına baxmayaraq, əlini qaldırıb onların arxasınca dedi:

Ey aşiqə kafir deyən, imana gəl, utan!
Kafir demə aşıqlərə niçin ki yalandır!

Sonra rəngi azacıq avazımış şair Qara Qaplan Səkmənə sarı dönüb, gülümsəməyə çalışdı və:
- Əlbəttə, bilirdim, - dedi. - Hara getsəm, sui-qəsdə qarşı hazırlıqlı gedirəm. Amma bu cür sərrast xəncər atacaqlarını gözləməyirdim.

Qara Qaplan Səkmən yoldan keçən faytonlardan birini tutub, şairlə qardaşını evlərinə yola saldı. Məsciddə isə yarımçıq qalmış günorta namazı davam edirdi.

Yolda Seyid Əli qaradaşına dedi:
- Müsəllim Müqtədir Oğuz mənə demişdi ki, belə şey ola bilər. Maraqlıdır, görəsən, o bunu hardan bilir?

- Keçə geyinməyi o məsləhət görmüşdü?
- Yox... özüm...
- Bəs istidə səni dalamırdı?
- Altından kətan köynək geyinmişəm.
- Bəs mənə niyə deməmişdin?
- Birincisi, bilmirdim ki, belə bir hadisə dəqiq mütləq olacaq. İkincisi də, desəydim qorxardın.
- Yaxşı, bəs o mühafizəçiləri kim göndərib?
- Əlbəttə, müsəllim Müqtədir Oğuz.
- Birdən geciksəydilər?
- Qismət... Nə etməli?..

Fayton Şamaxının torpaq və daş küçələri ilə çaparaq gedir, toz qoparır, tərəq-turuqdan qulaq tutulurdu. Ancaq Şahxəndanın bu ahəngdar nal səslərindən xoşu gəlirdi. O nəşə xatırlayıb soruşdu:
- Yaxşı, dadaş, xəncər necə oldu? Mən baxdım, nəşərdən də iti idi.

- Hə, iti olmasaydı, keçəni dəlib keçməzdi.
- İncidir?
- Əlbəttə. Evdə görək sarğıı dəyişək, Gülnaz xala da yaranın üstünə mөлhmədən-zaddan qoysun.
Fayton evlərinə çatanda Seyid Əli ilə Şahxəndan gördü ki, hadisədən artıq xəbərdar olan qohum-qonşu həyat qapısının önünə yığışıblar...

Sui-qəsdçiləri qısa sorğu-sualdan sonra Qalaybuğurt tərəflərdəki zindana apardılar. Müsəllim Müqtədir Oğuz onlarla necə rəftar ediləcəyi barədə İbrahim şahın fikrini öyrənmək üçün dərhal atlanıb saraya getdi.

İbrahim şah günorta yeməyindən sonra istirahət edirdi. O, müsəllim Müqtədir Oğuzun vacib xəbərlə gəldiyini eşidəndə içəriyə - elə istirahət otağına girməsinə iqn verdi.

Müsəllim Müqtədir Oğuz içəri girəndə İbrahim şah müttəkkəyə dirsəklənib qalın bir kitabın üstünə öylmişdi. O, ayağa qalxmadan soruşdu:

- Nə xəbər var?
Müsəllim Müqtədir Oğuz əhvalatı ətraflı danışandan sonra:
- Bu iki cani ilə necə rəftar edilməsi barədə qənaətinizi öyrənməyə gəldim.

İbrahim şah bir qədər fikrə gedəndən sonra dedi:
- Vallah, bilmirəm hansı cəza daha münasibdir. Edam etsək, mollalar deyəcəklər ki, din yolunda şəhid oldular, zindanda saxlasaq, sağ qaldıqlarını görüb başqaları da şirməkəcəklər. Yaxşısı budur gedin şairlə də məsləhətləşin, deyən görək hansı cəza ədalət naminə daha münasibdir.

Müsəllim Müqtədir Oğuz İbrahim şahın bu fikri ilə qəlbən razı olmasa da, etiraz etməyə cürəti çatmadı və baş əyib otaqdan çıxdı. Yolda belə qorara gəldi ki, nəzmiyələrdən birini göndərüb Seyid Əlini məsləhətdən həli etsin. Çox götür-qoydan sonra sərbaz Xeyrəddini çağırıb dedi:

- Görək ki, Seyid Əli İmadəddin Nəsimi sənin bacın oğlu olsun, elədimi?
- Bəli, elədir, möhtərəm müsəllim. Hərçənd gec-gec görüşürük.
- Çox nahaq. Bu sənin tərəfindən təqdirəlayiq hərəkət deyil. Bilirsen ki, o, Şirvanın ən dəyərli şəx-

siyyətlərindəndir: qəzəlləri, qəsidələri bütün türk elərində dillər əzbəridir. Sən isə hələ utanmayıb deyirsən ki, az-az görüşürük. Yoxsa qara camaatdan qorxursan?

- Düz buyurursunuz, cənab müsəllim. Çalışıb səhvimi düzəldəəm.
- Al bu kağızı, bax, elə indi apar ver bacın oğluna. Cavabını elə bu kağızın altında yazıb mənə göndərsin. Gözləyirəm.

Xeyrəddin kağızı alıb əsiyə çıxdı və bir göz qırpmında atın belinə qalxdı. Yolboyu belə gec görünməsinin səbəbini izah etmək üçün sözlər axtardı. Doğrusu, vicdan əzabı çəkirdi...

Qapı səsinə Gülnaz xala gəldi:

- Kimdir?
- Mənəm, xala.

Gülnaz xala qapını açdı. Sərbaz Xeyrəddin atını çöldə bağlayıb içəri keçdi.
- Üzünü görək. Səndən nə əcəb?
- Bilirdim ki, elə belə deyəcəksən. Vallah, başım o qədər qarışıqdır ki, xala.

Səşə Şahxəndan çıxdı. Dayısını görüb təəccüb etdi və tələsik həyəətə düşdü.

Sərbaz Xeyrəddin bacısı oğlunu qeyri-adi bir şəf-qətlə qucaqlayıb öpdü:
- Baciöğlu, bir dəfə gəlib qapımı açmırsan ki, görüm dayım ölüb, qalıb?

- Ay dayı, Cəmaləddini hər dəfə görəndə soruşuram. Gəlib evdə demirdi?

- Deyir, deyir... Sağ ol... Seyid Əli necədir? Eşitdim gəlib. Niyə dayısını axtarmır? Mənim başım oğrulara, cibgirlərə qarışıb. Ona nə olub?

Seyid Əli səşəndib əsiyə çıxdı və dayısının onları qabaqlamaq istədiyini hiss edib gülümsündü:

- Dayı, biz balaca adamlarıq. Görək sən bizi axtarasan.

Sərbaz Xeyrəddin ona tərəf gətdi:
- Mən kiməm ki... Maşallah, sənin adın məğriblə məşriği bürüyüb.

Şahxəndan içəridən kətil gətirdi. Seyid Əli dedi:
- Dayı, sözlü adama oxşayırsan, vallah, səndə nə-sə var.

- Var, bala, var, düz deyirsən.

O, əlini döş cibinə salıb, dörd bükülmüş kağızı çıxartdı:

- Müsəllim Müqtədir Oğuz ağa göndərib, elə bu dəqiqə də cavab gözləyir.

Şairlər şairi məktubu açıb oxudu, saqqalını sığallaya-sığallaya bir xeyli fikirləşdi, nəhayət:

- Bu saat yazım, gətirim, - dedi. Və beş dəqiqə sonra həmin kağızı gətirib dayısına uzatdı.

Şairlər şairindən cavab alan kimi müsəllim Müqtədir Oğuz zindana getdi, əlindəki yazıya əsasən sui-qəsdçilərdən peşimançılıq ərizəsi aldı. Bundan sonra azad olan canilər etirafda bulundular ki, Seyid Əli ilə heç bir şəxsi-qərəzçilikləri yoxdur və bu işə üzünü görmədikləri, tanımadıqları mürsidin tapşırığı ilə qol qoyublar. Bəs bu mürsid kim idi - onu müsəllim Müqtədir Oğuzdan başqa bir kimsə bilmirdi!..

Rəbiyyə xatunun evində Şirvan şairləri və sui-qəsdçilərin növbəti yığınağı keçirilirdi. Qaim Şirvani başda olmaqla təşkilat üzvləri sən hadisələrdən həddən artıq rəncidə idilər. Əvvəla ona görə ki, Seyid Əli İmadəddin Nəsimi hələ də Şamaxıda, özü də sağ-salamat idi, hətta şah məclislərində olur, Əhməd Kəşirəddinin dediyi kimi, öz mürtəd şeirlərinə görə, üstəlik, xələt də alırdı.

Qaim Şirvani dedi:

- Ağə Kəşirəddin, bütün bunların səbəbi odur ki, bu adamı, sadəcə, təsadüf xilas edir. Təsəvvürünüzə gətirin: müsəllim Müqtədir Oğuzun mühafizəçilərinin gözü qabağında onun kürəyinə xəncər sancılır, di gəl ki, sağ qalır. Deyirlər, guya, əbasının altından keçə geyinibmiş. Yoxsa, xəncər onu cəhənnəmlik edəcəkmış.

- Bu istidə ha, keçə geyinib? - deyə “ağıldan kəm” Kamal Məruf güldü.

Qaim Şirvani qırmızı damarlı gözələrini ona ağartdı və Kamal Məruf səsinə xırp kəsib, əli ilə ağzını yumdu.

Əyninə uzun paltar geyinmiş uzun çənəli Rəbiyyə xatun süfrəyə şərab və ayran gətirib, əlini Kamal Mərufun araqqını başına qoyub, Qaim Şirvaninin üzünə baxdı:

- Oğlumun xətinə dəyirsən ha!

İmadəddin Nəsimi - 650

SON SƏFƏR

Povest

Əlbəttə, onun Kamal Mərufa oğul deyib, mehribanlıq göstərməsinin səbəbi vardı. Qaim Şirvani üstünü vurmayıb, söhbətin yönünü dəyişdi:

- Yaxşı, gəlin indi müzakirə edib görək bu məlunu bu dəfə hansı vasitə ilə aradan götürəcəyik.

Dərviş kimi uzun saç və saqqal saxlayan Qulaməli bir fincan şərbət içib dedi:

- Ya Qaim, iki cəngavər fədaimizi, Qurani-Kərimə and olsun, içdirib sıramızdan ayırdılar. Bilmirəm indi nə tədbir görəcəyik və tapşırıq olsa, kim yerinə yetirəcək?

- Qulaməli, sən adama görə narahat olma. Bu iş üçün hazır olan islam fədailəri çoxdur. Amma görün mənim ağlıma nə gəlir. Deyirəm, bəlkə bir dəfə də onu aradan götürmək təşəbbüsündə bulunaq? Kim razıdırsa, əlini qaldırsın. Baş tutmasa, ehtiyat tədbirlərimiz itinə tök qədər...

Çox adam bu qərara razı oldu. Belə olduqda, Qaim Şirvani heyva kimi sarı və girdəbaş bərbər Kərim Zəbaniyə baxdı:

- Bu dəfə növbə sənindir, ey ülgüc pərgarı! Bərbər Kərim Zəbani udqunub, Qaim Şirvaninin otlı sifətinə baxdı:

- Mən neyləyə bilərəm, ya Qaim? Əlimdən nə gələ bilər? Fəqir adamam...

- Əgər fəqirsənsə, burda nə işin var? Bir də sənin ülgücünün qüdrəti...

Bərbər Kərim Zəbani Qaim Şirvaninin nə demək istədiyini anladı və rəngi qaçdı, istər-istəməz, başını bulayıb etiraz etdi:

- Bu çox qorxulu işdir, ya Qaim. Camaat eşidib məni daşqalaq edəər.

- Qorxma, səni vaxtında aradan çıxaracaqlar.

- Bəs sonra? - bərbər Kərim Zəbani dirəşdi. - Mən bir də Şamaxıya qayıda bilərəmmi?

- Şamaxıya qayıda bilməsən, Bakiyə gədersən.

- Bəs mənim evim, arvad-uşağım?

Şair Təcəddin Şirvani gözlənilmədən söhbətə qarışdı:

- Bu, baş tutan iş deyil. Məgər siz bilmirsiniz ki, Seyid Əli İmadəddin Nəsiminin üzünü həmişə qaradaşı tərəf edir? Mürsidin bu işdən xəbəri varmı?

Qaim Şirvani etiraf etdi:

- Xeyr. Bu mənim təşəbbüsmüdür. Bir də siz bəyənəsiniz də tədbir, əlbəttə, mürsidin razılığı olduğu təqdirdə həyata keçirilə bilər.

O qədəhinə şərab süzüb, başına çəkdi və iki qovrulmuş badam götürüb ağzına qoydu. Məclisə sükut çökdü. Hamı Qaim Şirvaninin nə deyəcəyini gözləyirdi. Nəhayət, o, ağzını dəsmalla silib dedi:

- Mən bir şeyə məəttəl qalmışam: elə bil, onu kimsə bizim tədbirlərimizdən xəbərdar edir, - o su-sub, yaqın ki, şərabın təsirilə daha da qızaran gözlərini bir-bir məclis üzvlərinin üzündə gəzdirdi, sonra tərəddüd içində əlavə etdi:

- Deyirəm, bəlkə su quyularına zəhər tökək? Ancaq bundan bu kafirin qaradaşı - günahsız və böyük savab işlər görmüş Şahxəndan da ziyan çəkə bilər. Mürsid də bilmirəm razı olar, olmaz... Deyin görüm sizin təklifiniz nədir?

Müzakirə gecedən xeyli keçənə qədər uzandı və məclis əhli qəti bir qərara gəlmədən evlərinə dağılışdılar, bu şərtlə ki, iki gündən sonra yenidən toplaşsınlar...

Həyətdə - ağac kölgəsindəki oturacaqda “Caviddannamə”ni oxuyan Seyid Əli hər beytdən sonra gözələrini yumub fikrə gərdirdi. Eyvanda divan üzü köçürən Şahxəndan qaradaşının bu hərəkətinə gah başını bulayıb, gah gülümsəyir və düşündürdü: “Yəqin ustadın qəliz fikirlərini anlamaq üçün belə eləyir”.

Şahxəndanın Nəiminin bu əsərindən xoş gəlmirdi, bəlkə ona görə ki, hələ təfəkkürü ordakı mətləbləri çözməyə hazır deyildi. Qaradaşı - şairlər şairi isə bu kitabdan ötrü lap dəli-divanə idi, hara getsə, onu qurşağının altında aparırdı, hətta dəvə belində - səhra ilə yol gedəndə də oxuyurdu.

Birdən Şahxəndan Seyid Əlinin səsinə eşitdi:

- Hüsniyyədən nə xəbər?

- Birdən-birə Hüsniyyə hardan yadına düşdü?

- Gecə yuxuda görmüşəm. Görəsən, onu necə tapa bilərik?

- Deyilənə görə, hər cümə axşamı qəbiristanlığa gedir.

Elə bu vaxt Gülnaz xala tənəbidən səsləndi:

- Əlinizi yuyun, gəlin. Yemək vaxtıdır.

Hüseynbala MİRƏLƏMOV

Günorta idi. Bağda cırcıramalar səş-səşə vermirdi. Külək əsəndə tək-tük saralmış lətnzi armudlarının qurd dəymişləri qopub yerə düşürdü. Qonşu - kirpibig Cəbrayıl yenə “Bayatı-kürd” oxuyurdu. Qaçan damın ağzında lezzətlə sümük gəmirirdi. Dəvə tənbel-tənbel, elə bil, saqqız çəynəyirdi. Qonşu Bənovşə xala yenə “Mahmudəli, Mahmudəli” - deyə var səsi ilə qışqırırdı. Və Şamaxının bütün evlərində adamlar nahar yeməyi üçün süfrə başına yığışmışdılar. Seyid Əli ilə Şahxəndan əllərini yuyub, eyvana qalxdılar.

Ertəsi gün günortaya yaxın qəbiristanlığa gələndə Seyid Əli ilə Şahxəndan iki çadralı qadın gördülər. Onlardan biri Hüsniyyə, digəri Səlminaz idi.

Gələnlərə göz qoyan Səlminaz Hüsniyyəyə dedi:

- Ay qız, gör kim gəlir?

Bir əli ilə çadrasını belinə yığıb, bir əli ilə uşaqlarının qəbrinin üstündə bitən təzə otları qoparıb atan Hüsniyyə döndüb Seyid Əliyə baxdı. Xeyli aralı olsa da, baxışları uzun müddət bir-birinə ilişib qaldı.

Səlminaz dedi:

- Ay qız, keçmiş sevgilin heç qocalmayıb. Vallah, mənə elə gəlir ki, o sənə görə hələ də evlənməyib.

Buy, ay qız, gör necə qızardın?

- Yaxşı, sən Allah, boynuma qoyma.

- Vallah, düz sözümdür.

Hüsniyyə bilmirdi ki, mürsidin adamları Səlminazla görüşmüş, ona bir sıra tapşırıqlar vermişdilər. Bu tapşırıqlara əsasən, Səlminaz Hüsniyyənin qəlbində şairlər şairinə qarşı olan eşqi alovlandırmalı idi. Əslində, buna heç ehtiyac yox idi, çünki bu eşq, onsuz da hər iki aşıqın qəlbində sönməyən şam kimi neçə illərdi ki, şölələndirdi.

Şairlər səiri keçmiş sevgilisinin baxışlarından həyəcana gəlib dedi:

- Balası, mən batdım.

- Niyə batırsan, dadaş? Sən ona baxdığın kimi, o da sənə baxır. Sizə bir elçidən başqa heç nə lazım deyil.

- Balası, mən daha yasin oxuyacaq halda deyiləm, sən bir molla Ramazanı gör, ona də.

- Baş üstə!..

Elə bu vaxt Səlminaz Hüsniyyəyə dedi:

- Ay qız, vallah, bu səndən ötrü ölür. Bilmirəm, nəyi gözləyirsən?

- Aaaa... zorla gedib kişinin evinə girəcəyəm?

Səlminaz özünü gülməkdən zorla saxlayıb pıçıldadı:

- Ay qız, o sənə elçi göndərməyə ürək eləmir.

Ona necə çatdırıq ki, qorxmasın...

Sonra birdən ağlına nə gəldisə, az qaldı qışqırsın:

- Aaaa, tapdım! - dedi. Gülnaz xala! - O, çıxış yolu tapmış adam kimi sevindi və rəfiqəsinin üzünə rəğbətlə baxdı: - Deməli, bu illər ərzində onu ürəyində saxlamısan, ərin, uşaqların ola-ola...

Hüsniyyənin sifəti od tutub yanırdı. Günahkar kimi: - Vallah, heç özüm də bilmirəm, - dedi.

Səlminaz pul kisəsindən gümüş dirham çıxarıb, yasin oxuyan mollanın ovcuna basdı və üzünü Hüsniyyəyə tutub dedi:

- Ay qız, sizin bir-birinizdən ayrı yaşamağınız Allaha xoş getməz.

- Aaaa... - Hüsniyyə bir gözü Seyid Əlidə dedi, - deyirsən, neyləyim? Gedib zorla kişinin evinə girim?

- Mən ölmüşəm məgər?! Elə düzüb-qoşum ki, heç ruhumuz da inciməsin.

- Yox, sən Allah, lazım deyil...

- Ay qız, dəlilsən-nəsen? Heç bilirsen neçə yaşın var? Sən mənə baxma. Məni istəyənlər dövlətimə görə istəyirlər. Səni isə ürəkden seven var, özü də bir gör kimdi. Narahat olma, bacın hər şeyi qaydasına salacaq. Yavaş-yavaş gedək.

Hüsniyyə çiyні ilə uzun hörüklərini arxasına atıb, çadrasına büründü və yola düzəldi.

Ötüb keçən sevgilisindən gözünü ayıra bilməyən şairlər şairi dodaqları pıçıldadı:

Həmdüilləh, yarımın gördüm üzün, DİLUBA dildarımın gördüm üzün.

Türrəsi-terrarinin gördüm üzün, Gözdən mekkarımın gördüm üzün.

Şahxəndan bu bəndi yaddaşına həkk etməmiş şairlər şairi ikinci bəndi söylədi:

Ey mənim əhdə vəfasız dİlberim, Mİltəlasına atasız dİlberim.

Dərdməndinə dəvasız dİlberim, Eşqinə mərhələsiz dİlberim.

Şahxəndan şairlər şairinin nisgil dolu sözlərinə cavab olaraq, onun əbasının ətəyini yüngülcə dartıb dedi:

- Dəvasız niyə olur e... İstəsən, qaça-qaça gələr... - Nə danışrsan, balası?

- Düz deyirəm də. Görmədin sənə necə baxırdı? Sən dərdini Gülnaz xalaya de!

Seyid Əli ilə Şahxəndan beləcə söhbət edə-edə evə gəldilər. Ancaq Gülnaz xala gözə dəymədi. Taxçanın üst gözündə bir məktub vardı, görünür, qonşu uşaqlarından birinə yazdırmışdı: “Oğlum xəstələniib, mən getdim. Hər şey hazırdır”.

Seyid Əli kağızı taxtın üstünə atdı:

- Gördün? Sənə demədim düzələndə deyil? Yer də, göy də mənə qarşıdır!

- Yaxşı, sən də o dəqiqə qarışqadan fil düzəltmə. Gedib, sabah gələcək də.

Lakin Gülnaz xala ertəsi gün də, o biri gün də gəlmədi...

Həmin gün Rəbiyyə xatunun evində yenə yığınaq vardı. Məsələ bunda idi ki, Seyid Əlinin eşq əhvalatı artıq bütün şəhərdə olduğu kimi, burada da gərgin mübahisəyə çevrilmişdi. Hərə bir söz deyirdi. Əksəriyyət, xüsusilə şairlər - bu eşqi pozmağın tərəfdarı idi.

Yaşı qırxı adlamasa da, saç-saqqalı dümağ olan bəkilə şair Avdulla Kamil belini qırmızı ipək balışa söykəyib dedi:

- Bizim firavanlığımızı pozan bir dinsiz kafirin sevdizi məxluqa qovuşub şad-xürrəm yaşamasına əsla razı olmamalıyıq.

- Biz mürsidin göstərişindən kənara çıxa bilmərik, - deyə lotu İsfəndiyar Qutluq elə sört etiraz etdi ki, əlində tutduğu bir fincan şərab süfrəyə dağıldı.

Bəkilə şair etiraz etdi.

- Biz yekdilliklə qərara gəlsək, mürsid etiraz etməz.

- Yaxşı, ay Abdulla Kamil, bu adamın şəxsən sə-nə nə pisliliyi deyib?

Abdulla Kamil təəccüblə məclis üzvlərinə baxdı:

- Bu nə danışır, əə... Bir adam ki, hər misrasında “mənəm ən əl həqq” deyər, bir adam ki, ağzını açanda küfflə açar, bir adam ki:

Rövizəyi-rizvan üzündür, vəssalam, Surəti-rahman üzündür, vəssalam, Ərşi həqq, ey can, üzündür, vəssalam, Rövhi ilə Quran üzündür, vəssalam